

Nr 27

Justitiekottets betänkande i anledning av motion om en övre åldersgräns för domare.

Motionen

I motionen 1973:601 av herr Glimmér m. fl. (c, fp) hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller om förslag angående en övre åldersgräns för domare i likhet med vad som gäller för nämndemän.

Till stöd för yrkandet anförs efter redogörelse för gällande bestämmelser rörande den övre åldersgränsen för nämndemän och om pensionering av lagfarna domare, att det är mycket vanligt att pensionerade domare anlitas vid domstolarna samt att det förekommer att dessa tjänstgör efter det att de fyllt 70 år. Enligt motionärerna borde det vara rimligt att en övre åldersgräns fastställs för lagfarna domare. Motionärerna hänvisar härvidlag till skyldigheten för nämndemän att frånträda sitt uppdrag vid 70 års ålder och framhåller att i varje fall en motsvarande skyldighet borde föreskrivas för yrkesdomare.

Gällande bestämmelser m. m.*Lagfaren domare*

Enligt statens allmänna tjänstepensionsreglemente och i anslutning därtill utfärdat kungl. brev är domare skyldig avgå från sin tjänst senast vid utgången av den kalendermånad, under vilken han uppnår 67 års ålder. Någon övre åldersgräns när det gäller att fullgöra domargöromål har dock inte i rättegångsbalken eller annorstädes föreskrivits för lagfaren domare. Hinder föreligger därför inte för domare som fyllt 67 år att förordnas att uppehålla domarbefattning.

Nämndeman

För nämndemän gäller enligt 4 kap. 6 § rättegångsbalken (RB) för valbarhet en övre åldersgräns på 70 år. I 8 § i samma kapitel föreskrivs vidare att uppdraget är förfallet om nämndeman upphör att vara valbar. Dock må den som uppnått 70 års ålder utan hinder därav tjänstgöra vid fortsatt behandling av mål, i vars handläggning han förut deltagit.

Den övre åldersgränsen fanns inte ursprungligen i RB. Den infördes 1963 efter förslag av stadsdomstolsutredningen (SOU 1961:6). I propositionen (1963:156) anförde föredragande departementschefen i anslutning till den nya bestämmelsen bl. a. följande.

Rättegångsbalken föreskriver icke någon övre åldersgräns för behörighet såsom nämndeman i häradsrätt eller rådhusrätt. Stadsdomstolsutredningen, som behandlat frågan om en sådan gräns, har funnit det mindre tillfredsställande, att nämndeman i allmän underrätt skall sköta domar-

sysslor ännu vid en ålder, som avsevärt överstiger den ålder av 67 år, då lagfaren domare är skyldig att avgå från sin tjänst. Utredningen har därför föreslagit att en övre åldersgräns om 70 år införes för underrätternas nämndemän. Förslaget innebär dels att den som fyllt 70 år icke kan väljas till nämndeman, dels ock att nämndeman, som under löpande mandatperiod uppnår denna ålder, är skyldig att frånträda uppdraget.

Såsom första lagutskottet i ett förra året avgivet yttrande (1 Lu 1962:7) funnit, talar beaktansvärda skäl för att en övre åldersgräns stipuleras för valbarhet till nämndeman i allmän underrätt. Därmed ökas garantierna för att i nämnden icke kommer att sitta personer, som på grund av alltför hög ålder är mindre skickade att tjänstgöra såsom domare. Även om de organ, som har att välja nämndemän, fullgör denna uppgift med stor omsorg, får likväl icke förbises, att det mången gång kan vara vanskligt att avgöra, huruvida en viss till nämndeman föreslagen person med hänsyn till sin ålder kommer att vara i stånd att under mandatperioden på tillfredsställande sätt fullgöra med nämndemansuppdraget förenade åligganden, särskilt som mandatperioden är så lång som sex år. I likhet med flertalet remissorgan vill jag därför förorda utredningens förslag att införa en övre åldersgräns för nämndemän i allmän underrätt. På något håll har under remissbehandlingen uttalats farhågor för att erforderligt antal nämndemän icke skulle kunna uppbringas inom lägre åldersskikt. Dessa farhågor förefaller emellertid överdrivna. Det kan förtjäna framhållas, att den väsentliga höjning av nämndemans arvode, som nyligen skett, gör det möjligt att bättre än förut ekonomiskt kompensera yrkesverksamma personer, som tjänstgör såsom nämndemän.

I likhet med utredningen och ett stort antal remissorgan anser jag åldersgränsen lämpligen böra sättas vid 70 år. — — —

Statistiska uppgifter

Justitiedepartementet inhämtade i november 1972 uppgifter från hovrätterna rörande pensionerade domares tjänstgöring i hovrätter och tingsrätter under tiden 1.7.1970—30.6.1972. Tabellen nedan redovisar i stort de uppgifter som därvid lämnades av hovrätterna.

	Tjänstgöring i hovrätt		Tjänstgöring i tingsrätt	
	Antal domare	Ungefärl. antal månader	Antal domare	Ungefärl. antal månader
Svea hovrätt	6	18,5	9	51
Göta hovrätt	1	1	5	36 ¹
Hovr. över Skåne och Blekinge	6	17	9	75 ²
Hovr. för Västra Sverige	1	1 ³	14	5,5 ⁴
Hovr. för Nedre Norrland	—	—	1 ⁵	2 ⁵
Hovr. för Övre Norrland	—	—	—	—

¹ jämte vissa mål

² delvis icke dömande verksamhet (uppl. av fastighetsböcker bl. a.)

³ ej dömande verksamhet (remiss)

⁴ jämte 38 ting (177 mål)

⁵ därjämte har visst vidlyftigt mål handlagts av en pensionerad domare.

Remissyttranden

Utskottet har inhämtat yttranden över motionen från hovrätten över Skåne och Blekinge, Föreningen Sveriges tingsrättsdomare, Sveriges advokatsamfund, Föreningen Sveriges åklagare och Jurist- och samhällsvetareförbundet.

Samtliga remissinstanser avstyrker bifall till motionen.

Hovrätten över Skåne och Blekinge framhåller att de skäl som var avgörande för att man – till skillnad från vad som gäller för andra allmänna förtroendeuppdrag, t. ex. uppdrag såsom riksdagsman eller kommunfullmäktig – införde en särskild åldersgräns för nämndemän icke är på samma sätt tillämpliga på anlitaandet av pensionerade domare vid domstolarna. Medan de förra väljs för en tid av sex år, förordnas de senare från fall till fall att fullgöra bestämda arbetsuppgifter, i regel av kort varaktighet. Den förordnande myndigheten, som regel hovrätt, kan fortlöpande hålla sig underrättad om de förordnades lämplighet för uppdragen.

Även om det på sina håll var vanligt att nämndemän, särskilt i häradsrätterna, behöll sina uppdrag långa tider och till hög ålder, är det enligt hovrätten knappast troligt att några bestämda fall av konstaterad olämplighet utgjorde det egentliga skälet till lagändringen. Detta var säkerligen ett annat, nämligen att det hade visat sig svårt att få yngre, yrkesverksamma personer att åtaga sig nämndemannauppdrag. Det blev på många håll en övervikt av pensionärer i nämnderna. Nämndens uppgift att skapa en folklig förankring av rättskipningen talade för att nämnden borde vara allsidigt sammansatt också i åldershänseende. För att ändra på rådande förhållanden ville man alltså, samtidigt som de blygsamma ersättningarna för uppdraget höjdes, förmå kommunerna att utse också yngre personer till nämndemän.

Hovrätten anför också följande mer allmänna synpunkter rörande yrkesarbete efter pensionering:

Den numeriska åldern är icke en tillförlitlig mätare på åldrandet. Hos somliga inträder detta tidigt, långt före pensionsåldern. Andra behåller sin vitalitet obruten långt efter den föreslagna 70-årsgränsen. Det är lätt att ange exempel på personer som i samtiden har gjort framstående samhällsinsatser i en väsentligt högre ålder. Det gäller också om domare. Det är anmärkningsvärt att de medicinska framsteg som förhöjt den genomsnittliga levnadsåldern och gjort människor friskare och vitalare i högre ålder icke har följts av ett krav på höjning av pensionsåldern. Besynnerligt nog synes det vara politiskt gångbart att i stället verka för en sänkning av denna. Det synes sammanhånga med att de fackliga organisationerna främst slår vakt om vad som betraktas som ekonomiska fördelar. Det är hovrättens erfarenhet att många anställda, jurister och biträden, när de ser fram mot pensionsåldern, tänker sig en tidig pensionering som en förmån. Ju mer denna närmar sig ju mer ändrar sig perspektivet. Endast några få genomför en sådan föresats. Flertalet stannar så länge som möjligt och upplever övergången till pensionsåldern som en stor svårighet. Det torde av medicinsk sakkunskap kunna bestyrkas att nuvarande stela pensioneringsregler stundom medför

psykiska skador för den enskilde.

I stället för en sänkning av pensionsåldern borde en betydelsefull reform vara att ge alla även efter pensioneringen rätt till arbete i den utsträckning som svarar mot deras kapacitet och krafter. Ur samhällets synpunkter är det uppenbarligen ett slöseri att genom en formell åldersgräns avhända sig den fond av yrkeskunnighet och duglighet som pensionärerna företräder. Pensioneringen bör medföra befrielse från skyldigheten och bördan att utföra ett heltidsarbete men icke med nödvändighet ett friställande från allt arbete. Frågan om att sysselsätta de pensionerade med lämpligt arbete bör avgöras av myndigheterna från fall till fall utan någon övre åldersgräns.

Avslutningsvis framhåller hovrätten i sitt avstyrkande yttrande att det för domstolarna stundom är nödvändigt att kunna anlita pensionerade domare. Det gäller särskilt då något ovanligt stort mål kräver dubbling av dömande avdelning. Om denna såsom i hovrätt har kollegial sammansättning skall den till viss del bestå av ordinarie domare. Därmed kan då pensionerad sådan domare jämföras. I varje fall i hovrätten över Skåne och Blekinge är förhållandena sådana att tillräckligt antal ordinarie domare icke alltid kan skaffas på annat sätt.

Domareföreningen uttalar att det är väl känt, att ett antal pensionerade domare förordnas att fullgöra domaruppgifter såväl vid tingsrätter som hovrätter. I viss utsträckning gäller detta även domare, som uppnått 70 år. Man kan emellertid enligt föreningen på goda grunder hävda, att de betänkligheter som stadsdomstolsutredningen och lagstiftarna hyste mot att någon övre åldersgräns tidigare ej fanns för nämndemän icke träffar det förhållandet att ämbetsdomare i någon utsträckning tjänstgör efter 70 års ålder. Om en pensionerad domare förordnas att uppehålla domartjänst, sker det efter en prövning i varje särskilt fall, då behov uppstått att erhålla ett tillskott av rutinerad arbetskraft, varvid vederbörande domares lämplighet för just den uppgift varom är fråga samt hans fysiska och psykiska hälsa beaktas. Och skulle domaren även efter 70 år betros med sådan tjänstgöring, kan det, menar föreningen, säkerligen förutsättas, att han visat sig väl lämpad för uppgiften. Att något motsvarande ej gärna kan tillämpas beträffande nämndemännen, som väljs kommunalt för sex år i taget, bör rimligen ej hindra, att statsverket i enstaka fall, då så befinnes erforderligt, anlitar ämbetsdomare som överskridit 70 års ålder.

Advokatsamfundet framhåller att det råder en betydelsefull skillnad mellan nämndemän och pensionerade lagfarna domare med avseende på dels uppdragets varaktighet, dels den utseddes möjlighet att trots irakad sjukdom eller annan anledning till inkompetens hålla sig kvar vid sin syssla under hela den ursprungligen bestämda tiden. Om en lagfaren domare efter det att han uppnått 67 års ålder utövar domarverksamhet, beror det på att han erhållit vikariat för en tjänstledig ordinarie lagfaren domare eller att han förordnats att handlägga ett eller flera speciella mål, som på grund av arbetsanhopning inom en domstol inte hinner handläggas av de ordinarie ledamöterna eller av annan orsak, t. ex. jäv,

inte bör handläggas av dem. Förordnanden av detta slag torde enligt samfundet normalt inte lämnas för längre tid än ett år. Ofta är tiden kortare men den kan då det gäller handläggning av vissa mål även bli längre. Om vederbörande på grund av sjukdom eller annan omständighet inte på tillfredsställande sätt kan fullfölja sin arbetsuppgift kan förordnandet återkallas.

Samfundet anför vidare att förordnande för pensionerad domare uppenbarligen inte bör meddelas om det inte synes fullt klart att den som erhåller förordnandet har en sådan vigör att han på ett fullgott sätt kan utföra det uppdrag som anförtros honom, och förordnande bör enligt styrelsens mening i allmänhet inte avse tiden efter det att vederbörande uppnått sjuttio års ålder. Det kan emellertid undantagsvis förekomma att en domare som fyllt sjuttio år på grund av den speciella erfarenhet han förvärvat och den skicklighet han ådagalagt under en mångårig domargärning är särskilt väl lämpad för uppgiften att handlägga ett visst mål eller en grupp av mål. Hinder bör då inte föreligga att lämna honom domarförordnande.

Aklagarföreningen, som inhämtat synpunkter från lokalavdelningarna i Stockholms, Kristianstads, Skaraborgs, Västerbottens och Norrbottens län, anför följande.

I sak kan det anses rimligt att samma åldersgräns skall gälla för domare oavsett de är juristdomare eller lekmanndomare. Förordnande för juristdomare, som uppnått 70 års ålder, att tjänstgöra i domstol är relativt sällsynt. Föreningens medlemmar har icke förmärkt någon olägenhet av dessa förordnanden.

Med hänsyn till den prövning, som uppenbarligen föregår varje sådant förordnande, finner föreningen att behov av lagsliftning i denna fråga inte föreligger.

Jurist- och samhällsvetareförbundet upplyser att förbundet till justitiedepartementet framfört önskemålet att förlängning av förordnanden för domare (eller annan befattningshavare) inte sker i det arbetsmarknadsläge som råder för yngre jurister samt vid upprepade tillfällen framfört starka invändningar mot att pensionerade domare tas i anspråk för dömande verksamhet annat än rent tillfälligt. Genom att så sker uppkommer enligt förbundet stockningar i domarkarriären, vilket är speciellt otillfredsställande när det orsakar hinder för fiskaler att fullgöra adjunktionstjänstgöring.

Justitiedepartementet har enligt förbundets mening visat förståelse för förbundets synpunkter i så måtto att förlängning av domares förordnande efter 67 år inte längre förekommer. En större återhållsamhet synes också iaktas av hovrätterna med tillfälliga förordnanden. Alltjämt förekommer emellertid exempel på att domare tas i anspråk i en omfattning som vållar påtagliga olägenheter för yngre domare. Från förbundets sida kunde därför tanken på en övre åldersgräns för domare te sig tilltalande.

En åldersgräns vid 70 år skulle enligt förbundet vara ägnad inge

föreställningen att en domare väl kan tas i anspråk efter pensionsålderns inträde bara han inte uppnått 70 års ålder. Detta vore synnerligen olyckligt utifrån de synpunkter förbundet främst vill anlägga på frågan. Förbundet vill därför avstyrka motionen. Skulle emellertid en övre åldersgräns anses böra fastläggas bör den enligt förbundets mening inte sättas högre än vid 67 år.

Utskottet

I motionen hemställs om förslag angående en övre åldersgräns för lagfarna domare. Enligt motionärerna är det mycket vanligt att pensionerade domare anlitas vid domstolarna, och det förekommer också, framhåller de, att dessa tjänstgör efter fyllda 70 år. Motionärerna hänvisar till att uppdrag som nämndeman förfaller vid 70 års ålder och menar att i varje fall en motsvarande reglering borde införas för yrkesdomare.

Som motionärerna framhåller förekommer det i viss utsträckning att pensionerade domare förordnas att fullgöra domaruppgifter vid tingsrätter och hovrätter. Mot denna praxis kan självfallet i ett kärvt arbetsmarknadsläge för jurister vissa invändningar resas från facklig synpunkt. Den sammanställning som redovisats i det föregående ger emellertid vid handen att det rör sig om ett mycket begränsat antal förordnanden och att flertalet avsett endast ett eller flera speciella mål eller viss kortare tid. Jurist- och samhällsvetareförbundet har också i remissyttrande till utskottet uppgivit att det numera inte förekommer att domare får kvarstanna i sin tjänst efter uppnådda 67 år och att större återhållsamhet iakttas med tillfälliga förordnanden för pensionerade domare.

Motionärernas jämförelse med vad som gäller för nämndemän är enligt utskottets uppfattning inte rättvisande. Nämndemännen väljs för en tid av sex år, medan yrkesdomarna såvitt nu är i fråga – efter prövning i varje särskilt fall – förordnas att fullgöra vissa bestämda arbetsuppgifter, i regel för en kortare tidsperiod, under vilken den förordnande myndigheten kan hålla sig underrättad om den förordnades lämplighet för uppdraget.

Att generellt utesluta möjligheten att kunna utnyttja den arbetskraftsreserv som pensionerade domare utgör synes utskottet mindre välbetänkt med tanke på förekommande situationer av t. ex. arbetsanhopning, jäv eller sjukdom. Inte sällan torde förhållandet vara det att någon annan lösning inte står till buds om man vill undvika att målet eller målen i fråga blir inställda eller att besvärande balanser uppkommer vid domstolen.

Mot bakgrund av vad nyss sagts om den prövning i varje särskilt fall som äger rum av vederbörandes lämplighet för uppdraget äger det sagda giltighet även om vederbörande domare fyllt 70 år. Mot att införa en åldersgräns vid 70 år talar för övrigt, som framhållits av en remissinstans, att en bestämmelse om viss maximiålder skulle vara ägnad att inge

föreställningen att pensionerade domare utan inskränkning kunde erhålla domarförordnanden bara de inte uppnått denna ålder. Bestämmelsen skulle således snarare motverka än tillgodose det syfte som uppbär motionärernas förslag.

Under hänvisning till det anförda avstyrker utskottet bifall till motionen.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motionen 1973:601.

Stockholm den 17 oktober 1973

På justitieutskottets vägnar
ASTRID KRISTENSSON

Närvarande: fru Kristensson (m), fröken Bergegren (s), herr Dockered (c)*, fröken Mattson (s), herrar Johansson i Växjö (c), Nygren (s), Westberg i Ljusdal (fp), Polstam (c)*, fru Bergander (s), herrar Schött (m), Petersson i Röstånga (fp), Karlsson i Ronneby (s)*, och Alf Pettersson i Malmö (s).

*I: närvarande vid betänkandets justering.

